ІСТОРІЯ

УДК 902.2»653»:[94(438):930.85(=16)](091)
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-2-1

Дарина ГОРІЧКО,
orcid.org/0009-0004-6065-3844
студентка ІІ курсу магістратури історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) darynahorichko@gmail.com

АРХЕОЛОГІЯ РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ПОЛЬЩІ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ, ТЕНДЕНЦІЇ І СУЧАСНІ ПРЕСПЕКТИВИ

Предметом цієї статті є археологія ранньосередньовічної Польщі, дисципліни, яка проливає світло на походження та розвиток культурних процесів і суспільних явищ, що відбувалися на польських землях впродовж семиста років. Археологи, які вивчають польське середньовіччя, здійснили чимало відкриттів, деякі з яких мають особливе значення для подальшої польської археологічної думки. Робота розглядає археологічні дослідження на території сучасної Польщі, аналізує суспільні зміни та процеси від Античності до раннього слов'янського періоду.

Інтерес до ранньосередньовічних пам'яток в Польщі має давні витоки. Найцікавіші приклади того, як нація намагається зберегти свою культурну спадщину, ймовірно, походять із легенд та народних пісень. Ще в середньовіччі два великі кургани в Кракові, які зараз названі на честь легендарних Крака та Ванди, були тісно пов'язані з давньою політичною історією міста. Таким чином, інтерес до археології на польських землях можна простежити ще з середньовіччя, і відшукати його корені можна в легендах. Інтерес до археології раннього середньовіччя як науки став більш розвиненим у другій половині XVIII століття, а ще більше в XIX столітті. Перші серйозні археологічні розкопки розпочалися наприкінці XVIII століття, коли польські вчені почали вивчати матеріальні артефакти для відтворення національної ідентичності. Тоді цей процес був сильно зумовлений цікавістю до історичних витоків Польщі.

У статті висвітлено очевидні зміни у сприйнятті раннього середньовіччя з'явилися на початку XX століття.. Як наукова дисципліна ранньосередньовічна археологія в цей час отримала можливість для незалежного розпізнання. Час середньовіччя став своєрідним мостом між двома дисциплінами: археологією та історією. У 1990-х роках міждисциплінарні дослідження стали основою для нових відкриттів і критичних переглядів встановлених історичних хронологій. В результаті були зроблені значні відкриття, зокрема, виявлення середньовічних церков, королівських резиденцій, ранніх поселень та матеріальних залишків. Нові знахідки призвели до перегляду деяких традиційних інтерпретацій історії раннього середньовіччя Польщі.

На основі цієї статті відстежено довгий шлях археології раннього середньовіччя в Польщі: від аматорських розкопок до систематичних польових досліджень. Останні досягнення в польській археології проливають нове світло на попередні розкопки, що дозволяє здійснити детальну реконструкцію історії слов'янських народів і польської держави в період її утворення.

Ключові слова: *середньовіччя, раннє середньовіччя, археологічні дослідження, слов'янська культура.*

Daryna HORICHKO,
orcid.org/0009-0004-6065-3844
Second-year master's student
At the Faculty of History
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) darynahorichko@gmail.com

ARCHAEOLOGY OF EARLY MEDIEVAL POLAND: DEVELOPMENT, TRENDS AND CONTEMPORARY PROSPECTS

The Early Medieval archaeology of Poland, which is the subject matter of this article, sheds light on the origin and development of the cultural processes and phenomena taking place in the region over a period of seven hundred years. The archaeologists studying the Polish Early Middle Ages have achievements of various kinds, some of them, however, are of particular importance and they will be the focus of the greatest attention. This article looks into archaeological research in the territory of modern Poland, while highlighting great transformation from the settlement processes characteristic of Antiquity to those of the early Slav period.

The interest in Early Medieval monuments has a long history in Poland. The most fascinating examples of a nation trying to preserve its local heritage probably comes from legends and folk songs. As early as in the Middle Ages, the

two major mounds in Cracow, now named after the legendary characters Krak and Wanda, were closely connected with the earliest political history of the town. Thus, the interest in archaeology in Polish lands can be traced back to the Middle Ages and undoubtedly is rooted in legends. The interest in Early Medieval archaeology as a science became more advanced in the second half of the 18th and, the more so, in the 19th century.. At that time it was heavily inspired by the increased curiosity about the Slavic origins of Poland.

This article highlights evident changes in the perception of the Early Middle Ages appeared at the beginning of the 20th century. Early Medieval archaeology thus gained a chance for an independent existence. This possibility was enhanced by the lively debate in this period about the relationship between prehistoric archaeology and history. The Early Middle Ages appeared to be a natural bridge between the two disciplines. In the 1990s, interdisciplinary research became the foundation for new discoveries and critical revisions of established chronologies. As a result, significant discoveries were made, including the identification of new medieval churches, royal residences, early settlements and material remains. New findings led to a revision of some traditional interpretations of early medieval Polish history.

Thus, early medieval archaeology in Poland has come a long way, from excavations conducted by amateur searches to systematic modern day fieldwork. Latest breakthroughs in Polish archaeology shed new light on previous excavations, allowing for a detailed reconstruction of the history of the Slavic peoples and the Polish state during its formative period.

Key words: *Middle Ages, early Middle Ages, archaeological research, Slavic culture.*

Постановка проблеми. Інтерес до викопних пам'яток раннього середньовіччя в Польщі відстежується впродовж багатьох століть. Ще в середньовіччі два кургани Крака та Ванди в Кракові місцеві легенди та перекази пов'язували з найдавнішою історією міста, таким чином стаючи першим задокументованим свідченням зацікавлення археологією. Суспільний і науковий інтерес до археології раннього середньовіччя значно зріс у другій половині XVIII та ще більше у XIX ст. Це було викликано першопочатковою цікавістю до слов'янських витоків польської культури та етнології. Пізніше – поділи Польщі підкреслили необхідність у зборі національних пам'яток і привернули увагу наукових кіл до історичного минулого вцілому і археології зокрема.

На початку XX ст. все більше і більше уваги стало приділятися середньовічній археології. У цей час формується суспільна свідомість збору і систематизації знань про польське минуле, збереження національної пам'яті в суспільстві. Буремні роки Другої світової війни, якими б трагічними не були, стали поштовхом до наймасштабніших археологічних розкопок минулого сторіччя, в цей же час було засновано ряд наукових товариств і проведено ряд міждисциплінарних досліджень на місцях нових розкпок. Цікаво, що в наш час багато попередніх досліджень щодо хронології укріплень з додержавного та раннього державного періоду було піддано сумнівам, а завдяки широкому використанню дендрохронології, археологам вдається повернутися до колишніх викопних решток і уточнити похибки першопочаткових тверджень, прийти до чіткішого датування ранньосередньовічних пам'яток. Сучасні технології дозволяють розробити картографічні презентації середньовічної Польщі і пролити нове світло на походження першої польської держави Пястів та її основних центрів. Серед найбільш значущих відкриттів XXI століття – розкопки церкви в Завихості, князівської резиденції на острові Тумському в Познані, та першовідриття і детальні дослідження ряду церков у Гєчі, Кадусі та Вроцлаві. Таким чином, ми можемо побачити, що питання ранньосередньовічної археології та історія археологісних досліжень є вагомою складовою вивчення історії ранньої держави Пястів, а нові, раніше невідомі технології дають історикам змогу заново переосмислити плин історичних подій минулого.

Аналіз досліджень. Цікавість до викопних пам'яток, походження давніх легенд та переказів, інтерес до історії і бажання збирати знання про події минулого можна простежити ще із часів середньовіччя, проте саме часи просвітництва, а пізніше – епоха романтизму, вивели вивчення польської історії на абсолютно новий рівень і дали поштовх до розвитку середньовічної археології. Це було спричинено зростаючою цікавістю до слов'янських витоків польської культури та етнології Польщі. Ключовою фігурою цього періоду став король Станіслав Август Понятовський (1732–1795), який цікавився польськими старожитностями, викопними пам'ятками і відкриттями ранньосередньовічних поховань.

У 1824 році була видана книга Вавжинця Суровєцького «Badania początków narodów słowiańskich» (Дослідження початків слов'янських народів). Багато дослідників вважають, що це стало початком польської історичної археології. Автор підняв багато істотних археологічних питань, зокрема щодо початкової прабатьківщини слов'ян та їх похоронних обрядів. Ще однією важливою постаттю періоду романтизму був історик Йоахім Лелевель (1786–1861). Він оцінив роль археології у поясненні історії слов'ян і підкреслив важливість ранньосередньовічних пам'яток для встановлення хронології.

В післявоєнну епоху питанням походження поляків, питаннями додержавної епохи та часами Польського королівства Пястів займалися такі видатні вчені як Казімеж Мошинський, Казімеж Тименецький, Тадеуш Лер-Сплавінський, Ян Чекановський. У цей же час можемо простежити велику кількість міждисциплінарних досліджень, великий внесок в які зробили як історики, так і етнографи, антропологи, мистецтвознавці.

На початку 90-х центром, що відігравав провідну роль в наукових дослідженнях, був Познань, де важливу роль відігравала професорка Зофія Курнатовська. Їй вдалося залучити багато молодих дослідників з регіональних куточків Польщі, і разом вони зосередилися на основній проблемі регіону – дослідженні укріплень і середньовічних територій розселення людності у Великій Польщі. В наш час питанням розвитку польської археології та сучасної проблематикою археологічних досліджень в Польщі цікавилися як українські дослідники (Папакін А.) так і низька польських (Буко А., Убранчик П.).

Мета статті. Проаналізувати історію розвитку ранньосередньовічної археології на теренах Польщі. Охарактеризувати вплив археологічних розкопок на сприйняття минулого і підкреслити основні тенденції сучасної археологічної науки.

Виклад основного матеріалу. Цікавість до минулого і до пам'яток середньовіччя як джерела знань про минуле відстежується в Польщі впродовж багатьох століть. Ми можемо почерпнути знання про найдавніші історичні події із билин, легенд, топонімів, місцевого фольклору. Найбільш захоплюючі для істориків приклади зацікавлення археологією пов'язані з відомими легендами (Яровий, 2009: 80–98).

Ще в середньовіччі два величезні кургани в Кракові, (нині названі на честь легендарних Крака та Ванди) свого часу пов'язували з найдавнішою історією міста. Подібну тенденцію було зафіксовано ще в XV столітті Яном з Добрувки, професором Ягеллонського університету, котрий залишив запис у Хроніках Вінцентія Кадлубка про обставини смерті Крака, легендарного засновника міста. Він зазначив, що пагорб, де поховали засновника міста може бути тим самим пагорбом, що «тепер відомий як гора святого Бенедикта». Цю інформацію, ймовірно, свого часу використовував середньовічний польський історик Ян Длугош (1415–1480), який, розглядаючи питання поховання легендарного Крака, додав більше відомостей для сучасників, стверджуючи, що курган був зведений на пагорбі і в основному складався з піску. Длугош, ймовірно, усвідомлював важливість пам'яток матеріальної культури, оскільки використовував термін *monimentum*, щоб позначити поховання, яке існувало в ті часи на місці, де у 1113 році відбулася битва при Наклі з поморянами. На думку польського історика Анджея Буко, спроби ідентифікації поховання легендарного засновника Кракова є першими намаганнями підійти до вивчення археології з наукових позицій (Buko, 2012: 133–159).

Після хрещення Польщі, за ініціативою церкви на території усієї середньовічної Польщі були внесені зміни у традиційне розташування поховань. Старі кладовища, особливо ті, що мали якісь надземні монументальні ознаки, залишилися існувати в пам'яті людей, ставши частиною місцевого ландшафту. Ці старі кладовища часто використовувалися як межові позначки і, таким чином, були зафіксовані в хроніках. Відносно велика кількість таких закинених кладовищ зустрічалася в Померанії, де язичницька традиція залишалася досить сильною протягом тривалого часу, а християнська віра утверджувалася значно пізніше. У XVI столітті Мацей Стрикаловський звернув увагу на матеріальні артефакти минулого, зокрема, на місця колишніх битв і знайдені там предмети. За його словами, кургани та руїни, що існували станом на XVI століття були залишками старих замків і міст.

Впродовж наступних століть усе частіше з'являлися ознаки інтересу до раннього середньовіччя. У квітні 1633 року в цистерціанському костелі в Яджеюві було виявлено поховання Вінцентія Кадлубка – відомого польського хроніста XIII століття. 50 років потому була надрукована книга Якуба Суші «Phoenix tertiato redivivus», що була своєрідним аматорським археологічним дослідженням і містила цікаві дані про будівництво, хронологію існування та функції кам'яної вежі в Стопі.

Питання історії королівства Пястів починають активніше обговорювати в другій половині XVIII століття, а XIX стало своєрідним переломним моментом в історії розвитку археології як науки. Проте у цей час велика кількість досліджень здійснювалася усе ще не науковцями, а аматорами, любителями старовини. Серед таких був і король Станіслав Август Понятовський (1732–1795), який в першу чергу цікавився історією свого роду і королівськими похованнями. Його приклад наслідували інші сучасники. Тадеуш Чацький (1765–1813) увійшов в історію як дослідник королівських гробниць у Вавелі, які він відкрив у 1791 році та пізніше з неймовірною скрупульозністю описав знайдені рештки і предмети.

Граф Ян Потоцький (1761–1815) зміг якнайкраще для того періоду оцінити роль археологічних пам'яток у вивченні найдавнішої історії слов'ян. Він ототожнював із слов'янськими поселеннями перші земляні укріплення, що існували на польських землях, і в пошуках слов'янських старожитностей навіть подорожував до Нижньої Саксонії. Результати своїх досліджень він опублікував у книзі, виданій у Гамбурзі (Klimowicz, 2002: 148).

Парадоксально, але новий імпульс для розвитку досліджень слов'янської культури був спричинений занепадом Польщі. Поділи Польщі спонукали потребу у зборі національних пам'яток і збереженні етнічної культури. Колекція, започаткована герцогинею Ізабелою Чарторийською (1746–1835) у Пулавах у XIX столітті, містила серед цікавинок з різних епох також і середньовічні артефакти. Розвиток досліджень раннього середньовіччя активізувався після створення Варшавського товариства друзів науки в 1800 році. Однією з основних цілей Варшавського товариства друзів науки стало вивчення історії Польщі, пов'язаної з історією слов'янських народів. Визначним моментом стала публікація у 1818 році праці Адама Чарнока «O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem» (Про слов'ян до християнства). Автор (1784–1825) також був завзятим дослідником земляних укріплень і склав першу в історії Польщі історичну карту цих об'єктів. Він звернув увагу на значення топоніму Лиса Гора, часто пов'язаного з язичницькими святинями, та ототожнив наземні укріплення Чермно і Грудець Надбужний з місцями, відомими як Червень і Волинь, згаданими в хроніках (Дейвіс, 2008: 439).

Проте, безсумнівно, найбільший внесок у розвиток та популяризацію археології вніс Йоахім Лелевель. Він підійшов до питання під науковим кутом зору і зумів обґрунтувати роль археології як складової ланки вивчення історії слов'ян. Також він був першим дослідником, який зумів виділити і підкреслити роль викопних пам'яток у спробах історичних реконструкцій минулого (Buko, 2008: 15–16).

Окрім варшавського середовища, котре в той час дало польській історіографії найбільшу кількість серйозних дослідників польського минулого, деякі регіональні товариства також зробили значний внесок в польську археологію. Провідним серед вищезгаданих товариств стало Плоцьке наукове товариство, яке спонукало дослідження в Плоцькому кафедральному соборі в 1826 році. Ці дослідження сприяли виявленню і урочистому перепохованню останків двох польських правителів: Владислава Германа та Болеслава Кривоустого. У другій половині XIX століття в Мазовії були проведені перші розкопки специфічного місцевого типу могил із кам'яними обрамленнями. Після поразки Листопадового повстання 1830 року багато наукових товариств було розігнано за вказівками з Петербурга, а деякі історики змушені були покинути батьківщину.

Минуле століття вивело польові дослідження на новий етап, значно розширивши наші знання про найдавніші витоки Польської державності. На початку XX ст. стали очевидними зміни у сприйнятті суспільством образу та вагомості історичного періоду ранніх середніх віків. А часи Другої світової війни заклали підвалини для наймасштабніших археологічних досліджень. Незважаючи на величезні руйнування, після Другої світової війни у Польщі в той тяжкий період розгорнулися широкі перспективи для вивчення археології середніх віків. І після війни питання походження поляків постало знову. Тоді вже, крім археологів, ним почали займатися також і лінгвіст Тадеуш Лер-Сплавінський, антрополог Ян Чекановський, етнолог Казімеж Мошинський та історик Казімеж Тименецький.

Зміни в інтерпретації середньовіччя стали очевидними вже в перші десятиліття минулого століття. Наукові статті, ґрунтовні праці та дисертації присвячені саме цьому періоду ставали все більш поширеними в наукових колах. Так, скажімо, очевидним підтвердженням цьому є те, що серед 287 археологічних публікацій між 1925–1928 роками аж дванадцять відсотків статей були присвячені історичним проблемам, пов'язаними із раннім середньовіччям, в той час як у попередній період ця цифра становила не більше п'яти відсотків.

Переломним моментом у дослідженнях раннього середньовіччя в Польщі стало надходження річниці заснування Давньопольського князівства. Тож, аби відзначити цей великий ювілей, якнайраніше у 1946 році – відразу після завершення війни – було постановлено проведення широкомасштабної дослідницької програми на тему ранньосередньовічної доби у Польщі. А через рік комісія в Міністерстві культури та мистецтв підтвердила провідну роль археології у вивченні початків князівства. Багато сучасних міст лежало тоді в руїнах – і це створило умови для польових робіт у місцях, які попередньо були недосяжними за нормальних довоєнних умов. Стосувалося це не тільки історичних центрів у давніх містах, але, в тому числі, і інтер'єру церков та монастирських будівель, котрі потребували реставрації, а часом і повної реконструкції після Другої світової війни.

3 квітня 1949 року було закладено Керівництво досліджень початків Польської держави (Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego: C), очолене істориком Александром Гєйштором. Через рік польові дослідження почали проводитися більше ніж в 10 місцях, розкиданих по всій країні. Упродовж наступного року кількість досліджуваних місць зростала і ця цифра збільшилася до 50 у 1959 році. Обсяги та важливість цієї програми розкриває той факт, що КВРРР залучила до своїх лав аж 231 особу, працевлаштувавши 119 працівників, серед яких 50 осіб були професорами. Масштаби цієї програми були вражаючими. У цей період близько кількох десятків міст часів раннього середньовіччя були розкопані та досліджені. Активно проводилися дослідження захисних споруд, земляних укріплень, релігійних культових центрів, середньовічних міст, портів, поселень в сільській місцевості та багато інших пам'яток. Віднайдення монументів сакральної архітектури в найдавніших центрах польського князівства (в тому числі в Познані, Стжельно чи Тжемежно) заклало перспективи для міждисциплінарної співпраці між істориками мистецтва та істориками архітектури.

Важливою складовою стали дослідження, проведені поблизу українського кордону в регіоні відомому під назвою Червона Русь, або так звані «червенські міста», згадані руським літописцем та розташовані недалеко від сучасних сіл Грудек Надбужний та Чермно поблизу Грубешова. Дослідження в цьому регіоні дали нам багато нової інформації, відшліфувавши наші знання про матеріальну культуру прикордонних земель.

Робота КВРРР спричинила закладення Інституту історії матеріальної культури (сучасного Інституту археології та етнології) при Польській академії наук в листопаді 1953 року, завданням якого було розширити галузь дослідницьких робіт у різних частинах Польщі. Інститут історії матеріальної культури тісно співпрацював з Інститутом історії при Польській академії наук. КВРРР діяло злагоджено з провідними університетами країни, а нові відкриття науковців друкувалися в історичних журналах.

Польська археологія на зламі тисячоліть переживала особливо сприятливий період для вивчення раннього середньовіччя. Завдяки старанням Зофії Курнатовської на початку 90-х років велика кількість археологічних досліджень спрямованих на розкриття таємниць минулого провадилася у Познані. Дослідниця зуміла зібрати велику команду фахових спеціалістів з усіх куточків країни і разом досліджувати перші середньовічні укріплення і специфіку розселення людності в Польщі в додержавний період.

Багато попередніх висновків щодо хронології укріплень з додержавного (племінного) та раннього державного періоду були значно модифіковані, головним чином завдяки широкому використанню дендрохронології. Одночасно детальні картографічні презентації створили основу нової концепції походження першої польської держави та її основних центрів. В ретроспективі ми можемо побачити, що ці роботи призвели до цінних наукових статей і докторських дисертацій, наприклад, на тему укріпленого комплексу на острові Ледницькому, або низки локальних укріплень навколо Каліша. У цей період деякі критичні рефлексії, що стосувалися основ ранньосередньовічної хронології, зокрема укріплень додержавного періоду, були проведені Яцеком Полеським на прикладі матеріалів з Малопольщі (Buko, 2012: 133).

Проблема датування, з якою зіткнулися польські археологи в незалежний період, була пов'язана з низкою причин. Взагалі, початок XXI ст. став для істориків та археологів молодого покоління дуже плідним, адже сучасна наука дає можливість заново дослідити викопні рештки і, таким чином, внести в бачення та інтерпретацію історії деякі корективи. Так звані історики-міленіали своїми останніми дослідженнями поставили під питання уставлений в радянській історіографії плин подій на теренах Польщі в її додержавний період та на початку правління Пястської династії. Їхні дослідження стосовно розвитку давньопольської держави Пястів, хоча і не закреслюють картини, змальованої істориками XX ст., однак вносять певні корективи у наше сьогоденне бачення історії. Важливий аспект стосується датування викопних пам'яток – як сучасних, так і віднайдених в повоєнний період. В попередніх десятиліттях в працях істориків та археологів молодого покоління, що займаються вивченням історії середньовічної Польщі, простежується тенденція, яку можна окреслити виразом «повернення до джерел» (powrót do źródeł). Власне, співвідношення між найдавнішими замками на території Пястської держави і містами середньовічної Польщі вже обговорювалося в історичних працях науковців протягом останнього століття. Та думка, що польські середньовічні міста є за своїм походженням автохтонними і є наслідком поступового розвитку найдавніших пястівських осередків часів раннього середньовіччя, активно підтримувалася більшістю істориків та археологів другої половини XX ст. Однак, в умовах сьогодення, аналіз попередніх та найостанніших археологічних

джерел поставив під сумнів цю теорію (Jasiński, 2007: 7–18).

Ці археологічні дані аналізуються у статті професора Інституту археології та етнології ПАН Славоміра Моздзьоха про «ранньопястівські» городища. В ній автор повертається до питання ранньосередньовічних польських міст-замків, до питання, яке він досліджував вже багато разів. Він аналізує гіпотези стосовно їхнього еволюційного зародження, сформульованого польськими істориками та археологами в другій половині XX ст. на підставі широких археологічних досліджень. Результати дендрохронології відкоригували усталені дати утворення поселень у бік зменшення віку городищ. Причиною подібного датування в XX ст. зокрема слугують надмірна довіра до писемних джерел, нижчий рівень розвитку науки, що унеможливлював точніше датування пам'яток, та бажання науковців підігнати свої дослідження під очікування влади (Папакін, 2017: 174).

Новий імпульс для дослідницької роботи дала підготовка до урочистого святкування тисячоліття Гнєзненської зустрічі в 1000 році, історичної зустрічі імператора Оттона III та польського правителя Болеслава Хороброго, яка була відзначена в 2000 році. Для цього були створені дві суто польські дослідницькі програми: «Польща за часів Гнєзненської зустрічі», заснована Комітетом з наукових досліджень, та «Тисячоліття Гнєзненської зустрічі», заснована стараннями Бюро генеральної охорони історичних пам'яток. Обидві програми були керовані дослідниками з різних регіонів всієї Польщі, що мали на меті перевірку старих хронологічних датувань. Для цього були проведені нові дослідження раніше неопублікованих матеріалів з попередніх розвідок, а також проведені роботи з верифікації архітектурних об'єктів. Це була найбільша міждисциплінарна програма в сфері ранньосередньовічної археології в XXI столітті, і в ній брала участь велика кількість спеціалістів. Результати цього грандіозного дослідження були представлені у 2000 році в монографії «Osadnictwo i architektura ziem polskich w dobie Zjazdu Gnieźnieńskiego» (Поселення та архітектура на польських землях в часи Гнєзненської зустрічі), що призвело до багатьох унікальних відкриттів і дозволило науковцям нового покоління зробити свіжі висновки та незамиленим поглядом поглянути на минуле. Серед найбільших здобутків XXI століття – відкриття церкви центрального плану (тетраконхосу) в Завихості, князівської резиденції на острові Тумському в Познані, раніше невідомих церков у Гєчі, Кадусі та Вроцлаві, а також нові дані про Тартарську могилу в Перемишлі, датування археологічних пам'яток та багато іншого (Urbańczyk, 2010: 213).

Паралельно було розпочато міждисциплінарну дослідницьку програму «Adalbertus», також засновану Комітетом з наукових досліджень, яка зосередилася на аспектах природного середовища та культури часів фатальної місіонерської подорожі святого Адальберта Празького (Войцеха) до прусів. Результати цієї програми були опубліковані в кількох томах. У 1990-х роках знову піднялася дискусія щодо інтерпретації суперечливих знахідок з острова Ледницького. Було висловлено думку, що в ранній період тут знаходилася єпископська кафедра та баптистерій, пов'язані з єпископом Йорданом, що суперечило попередньо висловленій думці про те, що це була резиденція династії Пястів. Численні суперечки, відображені в наукових журналах, також були зумовлені дослідженнями клановой структури, виявленої на території ранньосередньовічних цвинтарів у Малопольщі (Możdzioch, 2012: 443–457).

Головною темою для історичних дискусій на думку А. Буко була проблема вивчення міграційних процесів Великої Польщі, на основі досліджень сандомирського керамічного посуду. В основу нових теорій лягли аналізи решток керамічного посуду, знайдених на цвинтарях XI століття в Сандомирі Дослідження розкрили перед науковцями можливості нетрадиційного підходу до аналізу матеріалів з цвинтарів. Варто підкреслити, що новим елементом досліджень, на якому загострювали свою увагу польські археологи на початку XX сторіччя, є матеріальна культура прикордонних територій, якій не надавалася належна увага під час досліджень і яка є особливо важлива для території Малопольщі (Klimowicz, 2002: 7–17).

Щоправда, деякі питання в польській історичній науці до сих пір залишаються відкритими. Тривалі дискусії щодо відкриттів у Вілиці не призвели до чітких висновків. Це відобразилося на конференції, організованій у Вілиці в 1995 році. Найбільш поляризуючі аспекти стосувалися таких ключових питань, як датування унікальних знахідок, зроблених у цьому місті, походження укріплень, функція та датування так званої хрестильної купелі, виявленої ще на попередніх розкопках, а також походження центру міста в контексті згадки про анонімного князя, яку деякі пов'язують з наративами у «Житії святого Методія». Проблеми, висвітлені цими дискусіями, схоже, призвели до помітного зменшення інтересу до дослідження цього центру в наступному десятилітті. Протягом останнього десятиліття XX століття погляди в науковців щодо походження слов'ян стали більш полярними. Це

простежується на міжнародній конференції, організованій у Кракові в 2001 році, на якій науковці, що репрезентували різні погляди та наукові дисципліни, представили свої думки.

На думку експертів, хороший стан археології раннього середньовіччя на початку третього тисячоліття свідчить про її все більш тісну співпрацю з істориками, що підкреслює повернення історичної науки до її витоків і джерел розвитку. Великий внесок у цьому плані зробив Александр Гієштор, який ще в 1950-х роках підтримував тісні наукові контакти з середовищем медієвістів, які досліджували походження польської держави. Те ж саме можна сказати і про Генрика Самсоновича. Важливим етапом міждисциплінарної співпраці стала ювілейна конференція, організована Фондом польської науки в Каліші. Конференція завершилася публікацією: «Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy» (Польські землі в X столітті та їх місце в формуванні нової карти Європи), виданої Фондом у 2000 році. Також робилися спроби популяризувати найновіші досягнення археології, про що свідчить велика кількість виданої наукової літератури.

Злам тисячоліття ознаменував значну зміну поколінь на горизонтах польської медієвістики. Багато видатних науковців, які розпочали свою кар'єру в середині 1950-х років, вийшли на пенсію. На думку Анджея Буко станом на сьогодення нове покоління молодших дослідників перебуває у науковому розквіті. Їхні роботи є продовженням досягнень попередників, проте їх виділяє глибина наукових досліджень і якість. Такий стан справ зумовлений різними факторами, особливо неминучими змінами в методологічних орієнтаціях і теоретичних основах, а також розвитком дослідницьких методів в археології.

Висновки. Як наукова дисципліна, археологія ранньосередньовічної Польщі пройшла довгий шлях від фольклорних переказів і колекціонерських зібрань до серйозних міждисциплінарних досліджень. Зародки цікавості польською старовиною простежуються у суспільстві з давніхдавен, однак сучасної форми наукових досліджень вони починають лише у XVIII ст., а час найінтенсивніших розкопок на всій території Польщі припадає на період після Другої світової війни.

Впродовж минулого сторіччя великий внесок зробили дослідницькі програми при Інституті археології та етнології ПАН, програма «Adalbertus», а також археологічні розкопки, що провадилися в рамках проекту КВРРР. Спільним зусиллями істориків-медієвістів, мистецтвознавців, етнологів та археологів, що займаються вивченням історії середньовічної Польщі, вдалося пролити більше світла на епоху ранньосередньовічної держави Пястів.

На початку XXI ст., польських медієвістів найбільше цікавлять питання точного датування викопних пам'яток за допомогою новочасних технологій. Серед досліджуваних пам'яток – ті, котрі були віднайдені в більш ранні періоди і ті, котрі досліджуються на археологічних розкопках сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / Пер. з англ. П. Таращук. – Київ: Основи, 2008. – 1080 с.
2. Яровий В. І. Історія західних і південних слов'ян. – Київ: Либідь, 2009. – 629 с.
3. Папакін А. Проблема походження ранньосередньовічної держави П'ястів: нові підходи у сучасній польській історіографії. Славістична збірка. Вип. III. Київ, 2017. С. 174–184.
4. Buko A. The Archeology of Early Medieval Poland. Leiden-Boston: Brill, 2008. 475 p.
5. Buko A. Ośrodki centralne a problem najstarszego patrymonium dynastii Piastów / Idem: Archeologia Polski LVII 1–2 (2012), S 133–159.
6. Jasiński T. Początki Polski w nowym świetle. Nauka, 2007, № 4. S. 7–18.
7. Klimowicz M. Oświecenie. Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa, 2002. 606 s.
8. Możdzioch S. Grody wczesnopiastowskie w świetle wyników tzw. Badań "milenialnych" oraz efektów najnowszych prac wykopaliskowych. Mezi raným a vrcholným středověkem: Pavlu Kouřilovi k šedesátým narozeninám přátelé, kolegové a žáci / Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. S. 443–457.
9. Urbańczyk P. Before the Poles: problems of ethnic identifi cation in Polish archaeology of the Early Middle Ages. Archaeology of Identity – Archäologie der Identität: збірник наукових праць / Eds.: M. Mehofer, W. Pohl. Austrian Academy of Sciences. Wien, 2010. P. 203–325.

REFERENCES

1. Davis N. *"God's Playground: A History of Poland"* [Bozhe ihryshche: istoriia Polshchi] // Kyiv: Osnovy, 2008. – 1080 p. [in Ukrainian].
2. Yarovyi V. *"History of the Western and Southern Slavs"* [Istoriia zakhidnykh i pivdennykh slovian] // Kyiv: Lybid, 2009. – 629 p.

3. Papakin A. *"The Problem of the Origin of the Early Medieval Piast State: New Approaches in Contemporary Polish Historiography"* [Problema pokhodzhennia rannoserednovichnoi derzhavy Piastiv: novi pidkhody u suchasnii polskii istoriohrafii] //Slavic Collection. Vol. III. Kyiv, 2017. P. 174–184. [in Ukrainian].

4. Buko A. The Archeology of Early Medieval Poland. Leiden-Boston: Brill, 2008. 475 p.

5. Buko A. 2012. Ośrodki centralne a problem najstarszego patrymonium dynastii Piastów [Central centers and the issue of the oldest heritage of the Piast dynasty] / Idem: Archeologia Polski LVII 1–2, S. 133–159. [in Polish].

6. Jasiński T. 2002. Początki Polski w nowym świetle [The beginnings of Poland in a new light] / Nauka, 2007, № 4. S. 7–18. [in Polish].

7. Klimowicz M. Oświecenie [Enlightenment] / Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa. 606 s. [in Polish].

8. Możdzioch S. 2012. Grody wczesnopiastowskie w świetle wyników tzw. Badań "milenialnych" oraz efektów najnowszych prac wykopaliskowych. [Early Piast strongholds in light of the results of the so-called "Millennial Research" and the effects of the latest excavation work] / Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky. S. 443–457. [in Polish].

9. Urbańczyk P. Before the Poles: problems of ethnic identifi cation in Polish archaeology of the Early Middle Ages. Archaeology of Identity – Archäologie der Identität: збірник наукових праць / Eds.: M. Mehofer, W. Pohl. Austrian Academy of Sciences. Wien, 2010. P. 203–325.